

Ermeni Meselesi Hakkında Duyduklarım ve Gördüklerim

Süleyman Kocobaş*

Ermeni Meselesi hakkında duyduğularım, annem Fatma Hatun'un, bana Kayseri - Develi'den yapılan Ermeni Tehcirinin köyümüz Sindelhöyük'ün kağnıları ile yapılmasını anlatması olmuştu.

Köyde bizim oda oturma odası idi. Akşamları bir kısım köylüler toplanırlar, harp gazileri olanlara hatıralarını anlatırlardı. Odada bir akşam köyümüzden "Abit Ağa" adıyla anılan birisi bizim köyün kağnılarıyla yaptıkları Develi'den Ermeni Göçü'nü anlatmış, annem de ondan dinlediklerini bana aktarmıştı.

Şöyle olmuş: Sabah kuşluk vakti Develi'den bir manga asker gelmiş. Köye ilan verdimişler: "Kağnısı olanlar, iki saat içinde koşup köy meydanına gelecekler. Kağnısı olup da gelmeyenlerin kağnıları ve öküzlerine el konulacak. Her kağnı sahibi yanına üç günlük yiyecek ve içine sarılıp yatacak bir yorgan alacak."

Öğleye doğru 150'ye yakın kağnı köy meydanında toplanmış. Köyün kadınları ağlaşmaya başlamışlar: "Eyvah, kocalarımız ve

büyük çocuklarımız zaten cephedeler. Öküzlerimizi de alıp cepheye götürüyorlar. Biz öküzsüz tarlalarımızı nasıl süreriz?"

Askerlerin komutanı ağlayan kadınları ikna etmiş: "Hayır! Öküzleriniz cepheye gitmeyecek, üç gün sonra dönecekler. Develi'den cephane ve asker taşımak için götürülüyorlar." Ermenileri götüreceklerini, kervan yolunda onlara bir saldırı olmaması için gizli tutmuşlar.

Köyden hareket eden 150 kağnı, akşam güneş batarken Aşağı Everek'teki '(Develi'nin eski ismi Everek'tir) Ermeni mahallesine gelmiş. Ortalık ana- baba günü imiş. Sağa sola koşuşanlar, bağırانlar, çağırانlar, dizlerine vurarak dövünenler, ağlayanlar, sokaklara dökülen tavukların gak gak, koyunların meleme sesleri... Tam bir mahşer günü.

Ermeni halka ilan verilmiş: "Müslümanlığı kabul edenler gitmeyecekler, kalacaklar". Bir kısım Ermeniler gitmemek için Müslüman olmuşlar. Bu arada "yıldırım nikahlar" yapılmış. Gidecek Ermeniler, "Malımız, kızımız ve damadımıza kalsın" diyerek, kızlarını Müslüman gençlerle alelacele evlendirmişler.

Ermenilere bir ilan daha verilmiş: Her hane bir kağnıya binecek. Kağnıya hane halkı binecek ve yanına bir kağnının götürebileceği kadar eşya alacak.

Yüklenen kağnılar, yanlarında askerlerin koruyuculuğunda gece yarısı yola çıkarılmışlar. Ermeniler, Yeşilhisar - Niğde üzerinden Ulukışla'daki tren istasyonuna getirilmişler. Orası daha başka bir mahşer yeri imiş. Buradan trene bildirilen Ermeniler, Suriye'ye götürülmüşler.

Abit Ağa'nın kağnısına binen Ermeni, Ulukışla'ya kadar ağlayarak gitmiş. Kağnı sahibine, "Abit Ağa bu ne hal. Mor sümbüllü bağlarım, saray gibi konaklarım nerede kal-

(* Araştırmacı, Yazar. Süleyman Kocobaş Tarih İhtisas Kütüphanesi ve Süleyman Kocobaş Kütüphanesi Yayınları Sahibi.

dı?” diyor, kendisi ile birlikte karısı ve çocukları da ağlıyorlarmış.

Develi'deki Ermeni kızlarıyla bizim köylülerden de evlenenler olmuş. Benim hatırladığım, bunlardan birisi Tek Parti döneminde köyde muhtarlık yapan Mustafa Kılıç'tı. Köyde çok tarlası vardı. Bu tarlaların çoğuna Ermeni karısı sayesinde sahip olduğundan bahsedilir. Kendisi ile evlenince karısı Müslüman olmuş, Şerif ismini almıştı. Köylü onu, “Şerif Aba” diye anardı. Dindar bir kadındı. Her hastalandığımda, annem beni “Oğlum sende nazar var” diyerek Şerif Aba'ya götürür, okuturdu. Şerif Aba beni okur, sağıma soluma tükürür gibi üfler, ağzıma iki parmağı arasında tuz atar, anneme, “Hadi götür oğlun iyi olacak” derdi. Annem de ona okumasının karşılığı bir yumurta verirdi.

Annemden “Ermeni Meselesi Hatıraları” olarak bunları duydum.

2

Ermeni Meselesinden olarak hatıra anlatması için, 1912 doğumlu Osmanlı çocuğu babam Mustafa Kocabaş'a da sorular sordum. Babam, bu konuda bana hep şunu söylerdi: “Oğlum, Ermeni Ermeni'yi kırdı.”

2014 yılı itibariyle yayınladığım 66 kitabımın ilk kitabı “Ermeni Meselesi Nedir Ne Değildir?” isimli kitabımı 1983'de yayınlayana kadar, babamın “Ermeni Ermeni'yi kırdı” sözüne bir anlam veremedim. “Nasıl olur da Ermeniler birbirlerini öldürürler?” sorusu zihnimden hiç çıkmazdı.

Bu sorunun cevabını, “Ermeni Meselesi Nedir Ne Değildir?” isimli kitabımı yazarken buldum.

Doğu Anadolu'da Bulgaristan'ı taklitte bağımsız bir “Ermenistan Devleti” kurmak isteyen Ermeni Komitacıları, yurt dışında silahlı eğitim aldıktan sonra “şiddet olayları”nı başlatmak ve bu sayede Büyük Devletlerin yardımlarını üzerlerine çekip bağımsız olmak için 1890'lı yılların başından itibaren yurda

girmeye başlarlar. Doğu Anadolu'da yerleşik Ermeni halkı, Müslümanlara saldırmaları için tahrik ederler. Ermeni halk, ilkin bunlara tepki gösterir: “Müslüman komşularımızla olan huzurumuzu bozmayınız. Biz bin yıldır onlarla bir arada yaşamaktan mutluyuz” derler.

Bunun üzerine Ermeni Komitacıları “ilk kan”ı dökmek için, Türk, Kürt ve Çerkez kıyafeti giyerek Ermenilere kendileri saldırarak olayları başlatırlar. Artık ondan sonra olan olmuş, “büyük kavga” başlamıştır.

“Ermeni'nin Ermeni'yi kırması”ndan bunları anladım. Olayları yerinde inceleyen Hüseyin Nazım Paşa, Sultan II. Abdülhamid'e verdiği raporunda, şiddet olaylarını başlatmak için Ermeni'nin Ermeni'yi nasıl kırdığını uzun uzun anlatır. Bu rapor, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Müdürlüğü tarafından iki cilt halinde yayınlanmıştır.

Develi Ermenilerinin de Tehcire tabi tutulmasına rağmen, burada bir hayli Ermeni nüfusu kalmıştı. Babama sebebini sordum: “Oğlum bunlar, devlet aleyhine olaylara karışmayan, devlete sadık Ermeni ailelerdi” cevabını vermişti. Bundan da anladım ki, Ermeniler “Topyekun Tehcir'e” maruz kalmamışlar.

1950 doğumluyum. 1950 - 1960'lı yıllar çocukluk yıllarımdı. Babamla Develi'ye giderdik. Yanımızda götürdüğümüz öküzlerimizi bir Ermeni nalbanta nallattırdık. Kap kaçağımızı bir Ermeni kalaycı kalaylardı. Sapanımızın uç demirini bir Ermeni demirci yapardı. Eşeğimizi bir Ermeni'nin hanına bağlardık. Babam elbiselerini bir Ermeni terziye diktirir, ayakkabılarını bir Ermeni ayakkabıcıya yaptırırdı... Köyümüzün gençleri olarak, yaz aylarında Develi'ye gezmeye gittiğimizde, “Keşin Havuzu” denilen bir Ermeni'nin yüzme havuzunda yıkanır, yüzerdik.

Babam, 1954'de köyde yeni bir oda yaptırmıştı. Köyde ve Develi'de Müslüman marangoz bulunmadığı için marangozluk iş-

lerini Develi'den getirdiği Artin isimli bir Ermeni ustaya yaptırmıştı.

Annemin bana anlattıklarına göre, köylüler Artin ustaya durmadan takılırlarmış. “Artin usta, artık Müslüman ol!” derlermiş. Usta, “kimlik bunalımı” içindeymiş. Kendisini, “Müslüman ol” diyenlere karşı köydeki iyi ve kötü Müslüman kişilerin isimlerini sayarak şöyle savunmuş: “Ben köyünüzdeki bu Müslüman kadar iyi, şu Müslüman kadar kötü Müslüman olamam. Beni en iyisi kendi halime bırakınız.”

Artin usta, çok sağlam iş yapmıştı. Odamız kerpiç olduğu için 2009’da çöktü. Marangozluk işleri, çöktüğü gün bile yeni yapılmış gibi sağlam duruyordu.

Annem, Ermenilerin yaptığı işleri çok takdir eder, bu sebepten onları severdi. Bana sık sık şunları söylerdi: “Oğlum, bunların dinleri çürük fakat işleri sağlamdır. Bizim ise dinimiz sağlam, işimiz çürüktür.”

Develi Ermenileri, yaşadıkları “Kimlik bunalımı” sebebiyle Develi’de tutunamayarak İstanbul’a göç ettiler. 2014 yılı itibarıyla ilçede hiç Ermeni yoktur.

Babam, oda işlerini bitiren Artin ustaya parasını verip Develi’ye uğurlarken peşine yetim yeğeni Mehmet Develioğlu’nu da takarak, “Bu çocuk yetim ve sahipsizdir, yanına al, marangozluk öğret, meslek sahibi olsun” demiş. Artin usta, babamı kıramamış, almış götürmüştü.

Akşam olmuş, bütün mahalleli bizim eve toplanmış: “Mustafa Emmi, senin yeğenin bir Ermeni’nin mesleğini öğrenecek kadar alçaldı mı? Git çocuğu geri getir. Gavur olacak.” demişler. Babam, “Hayır olmaz, köyün sokaklarında sürteceğine gitsin meslek öğrensın” diyerek gidip getirmemiş.

Burada milletimizle ilgili büyük bir “tarihi gerçek” de kendisini gösteriyor. Osmanlı döneminde, milletimiz için en muteber meslekler, “Kışlada zâbit (subay), Babîâli’de

kâtip (bürokrat) olmak”tı. “Kâtibin” türküsü ünlüdür. Osmanlı döneminde en iyi damat adayları bürokatlardı. Esnaflığı, sanayi ve ticareti gayri Müslimlere bırakmıştık. Hatta onları, bu meslekler onlara has olduğu için “gavur meslekleri” diye küçümsedik. Osmanlı bununun cezasını çok ağır ödedi. Hayatıyla ödedi. Biz, sanayi ve ticareti Cumhuriyet devrinde öğrenebildik.

Mehmet Develioğlu, marangoz oldu, Develiler ve Köylümüzün marangozluk işlerini yapmaya başladı. Köyde kalsa idi “meksiksiz” olacak, onun bunun tarlasında ırgat olarak çalışacaktı.

Günümüzde Develioğlu, Sırbistan’da kendisinin idare ettiği büyük bir marangozluk fabrikasının başında patrondur. Kendisiyle her görüştüğümde, bu hale gelmesine sebep olan babam için “İleri fikirli ve aydın dayım” diyerek babama devamlı dua eder.

Köyümüzün ilk ayakkabıcısı İsmail Tezcan da annesinin ölmesi sonucu öksüz kalmış, babası onu, “Ayakkabıcılık öğrensın” diye Develi’de Hamper Sağlamer isimli bir Ermeni ayakkabıcı ustasının yanına vermişti. Tezcan, ayakkabıcılığı öğrenmekte çok başarılı olmuş, Ermeni ustası onu İstanbul’a taşıırken yanında götürerek Çarşıkapı Sepetçi Han’daki ayakkabı imalathanesinde çalıştırmış, Tezcan’ı buradan Beyrut’a götürmek istemişler, bunu kabul etmeyerek 1975’de köyüne dönüp ilk ayakkabıcı dükkanını açmış, bu işi 30 yıl müddetle sürdürmüştü.

Babamdan duyduğum harp hatıralardan birisi de dedem Ahmet Efendi’nin I. Dünya Harbi yıllarında nasıl maktul düştüğü (öldüğü) olmuştu.

Babam bana hep, “Oğlum deden Doğu’da Seferberlikte öldü” derdi. Ona, köyde komşumuz Halil Efendi’nin (İncedağ) anlattıklarına göre dedemin maktul düşmesi şöyle olmuş: Halil Efendi ile dedem Sivas’ta aynı bölükte imişler. Yakında Ruslar üzerine Sarıkamış Harekatı başlayacağı için bunlar

buradan Erzurum'a sevk emri almışlar. O zamanlar, yol yok, menzil yok, vasıta son derece kıt. Askerler bütün ağırlıklarını sırtlarında taşıyorlarmış. Dedemin sırtında 9 batman (72 kilo) yük varmış. Vücudu çok çelimsiz ve zayıf olduğundan yükü taşıyamamış. En arkada kalmış, bölüğü ile arası iyice açılmış. Komutanı buna kızmış. Palaskasını çekip dövmüş. Dedem gerek sırtındaki ağır yüke ve gerekse

dayağa dayanamayarak Erzincan'la Erzurum arasındaki yolda ölmüş. Ölünce bölük durmuş. Yol üzerinde onu toprağa verdikten sonra hareketine devam etmiş. Dedemin asker arkadaşı Halil Efendi, Aralık 1914 Sarıkamış Harekatı'nda kurtulan askerler arasında yer almış ve savaştan sonra köye dönmüş.

Ermeni Meselesi hakkında duyduğularım ve birliklerim bunlardan ibarettir.